

H Ü Q U Q L A W

UOT 347.61/.64

İSAXAN VƏLİYEV

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq kafedrasının müdiri,
hüquq elmləri doktoru, professor**
e-mail: veliev.i@inbox.ru

ƏCNƏBİLƏRİN VƏ VƏTƏNDAŞLIĞI OLMAYAN ŞƏXSLƏRİN AİLƏ MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ İŞTİRAKI: AİLƏ QANUNVERİCİLİYİNƏ EDİLMİŞ SON ƏLAVƏ VƏ DƏYİŞİKLİKLƏR KONTEKSTİNDƏ

Müasir şəraitdə cəmiyyətin sürətlə inkişafı, beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsi, miqrasiya hallarına daha tez-tez rast gəlinməsi səbəbindən ailə-hüquq münasibətlərində əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin iştirakına dair göstəricilərin artması müşahidə edilməkdədir. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ilə əcnəbi dövlətlərin vətəndaşları arasında nikahın bağlanması hallarına daha tez-tez rast gəlinir ki, bu da belə nikahlardan doğulmuş uşaqların tərbiyə edilməsi, onların yaşayış yerinin müəyyən edilməsi, valideynlərlə münasibət saxlaması qaydaları, xaricdə yaşayan valideynlərdən aliment tutulması və sair məsələlərin tənzimlənməsinin yeni hüquqi bazasının yaradılması ilə nəticələnmişdir. Bu hər şeydən əvvəl əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin iştirak etdiyi ailə-hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsi zamanı digər dövlətlərin qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş bir sıra müddəaların nəzərə alınmasının vacibliyi ilə şərtləndirilir. Əks təqdirdə müxtəlif hüquq sistemləri arasında olan fərqlər ailə münasibətlərinin beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində həll edilməsində keçilməz sədd yaratmış olardı.

Ailə hüquq nəzəriyyəsində əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin iştirakı ilə yaranan ailə-hüquq münasibətlərinin yaranmasının 4 əsası qeyd edilir:

1) münasibətlərin subyektlərindən birinin əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan şəxs olması (məsələn, nikah Azərbaycan Respublikası vətəndaşı ilə İtaliya vətəndaşı arasında bağlanır; xarici vətəndaş tərəfindən övladlığa götürmə və sair);

2) münasibətin obyektinin (əmlakın) əcnəbi dövlətin ərazisində yerləşməsi (məsələn, mülkiyyət hüququ əsasında ər-arvada məxsus əmlakın hər hansı bir xarici dövlətdə olması);

3) ailə-hüquq münasibətlərinin əmələ gəlməsi, dəyişdirilməsi və ya ona xitam verilməsinin ölkə sərhədlərindən kənarında baş verməsi (məsələn, nikaha ölkə hüdudlarından kənarında xitam verilməsi; alimentin xarici ölkədə tutulması və sair);

4) ailə münasibətlərinin subyektinin xarici dövlətin ərazisində yaşaması (məsələn, uşağın valideynlərinin Azərbaycan Respublikası ərazisindən kənarında yaşadığı hallar) [5].

Təcrübə göstərir ki, bir çox hallarda xarici elementin iştirakı ilə əmələ gələn ailə hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsi zamanı hüquqi tətbiq problemləri meydana gəlir. Bu zaman məsələnin həlli kollizion normaların tətbiqi ilə tənzimlənir. Kollizion norma dedikdə, mövcud hüquq münasibətinə hansı dövlətin hüququnun tətbiqi məsələlərini tənzimləyən normalar başa düşülür. Bu baxımdan əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin

iştirakı ilə əmələ gələn ailə münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsinin mənbələrini nəzərdən keçirmək məqsədmüvafiq olardı. Xarici elementlərin iştirakı ilə yaranan ailə münasibətlərinin tənzimləmə mənbələrinin 2 səviyyəsinə gündəmə gətirmək olar:

1. Beynəlxalq normalar;

2. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına görə beynəlxalq hüququn ümumqəbul edilmiş prinsip və normaları və beynəlxalq müqavilələr ölkə hüquq sisteminin tərkib hissəsi hesab olunur.

Beynəlxalq normalara aşağıdakı hüquqi aktları aid etmək olar:

- universal xarakterli beynəlxalq müqavilələr: 1948-ci il İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə, “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında” 16.12.1966-cı il tarixli Beynəlxalq pakt, “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” 16.12.1966-cı il tarixli Beynəlxalq pakt, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında 1950-cı il tarixli Avropa Konvensiyası, Uşaq hüquqları haqqında BMT Konvensiyası və s.

- müxtəlif dövlətlərin vətəndaşlarının iştirakçısı olduğu ailə münasibətlərini tənzimləyən xüsusi beynəlxalq müqavilələr.

Qeyd edilən müqavilələr ümumi xarakterlidir və mülki və ailə məsələləri üzrə yardım göstərmə qaydalarını müəyyənləşdirir. Bu qəbildən olan hüquq normaları çoxtərəfli xarakter daşıyır (məsələn, “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” 1994-cü ildə qəbul edilmiş MDB-nin Minsk konvensiyasının 3-cü hissəsi, “Nikaha daxilolma, nikah yaşı və nikahın qeydə alınması haqqında 10.12.1962-ci il tarixli Konvensiya, “Ölkələrarası övladlığa götürmə ilə bağlı uşaqların müdafiəsi və əməkdaşlıq haqqında 29.05.1993-cü il tarixli Konvensiya və s.).

Azərbaycan Respublikasının ölkələrarası övladlığa götürmə ilə bağlı qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasından,

Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsindən, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsindən, Azərbaycan Respublikasının Mülki-Prosessual Məcəlləsindən və Azərbaycan Respublikasının xarici vətəndaşların və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin iştirakçısı olduğu ayrı-ayrı ailə münasibətlərini tənzimləyən qanunvericilik aktlarından ibarətdir.

Nikahın bağlanması şərtləri və qaydası nikahın bağlanma yerindən (Azərbaycan Respublikasının ərazisində və ya onun hüdudlarından kənarında), nikaha girmək istəyən şəxslərin vətəndaşlığından və onların yaşayış yerindən asılıdır. Əgər nikah Azərbaycan Respublikası ərazisində bağlanırsa, onda tətbiq edilməli olan hüququn müəyyən etdiyi aşağıdakı qaydalar fəaliyyət göstərir:

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 146.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında nikahın bağlanmasının forma və qaydaları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Bu o deməkdir ki, nikah bağlanması zamanı AM-nin 9-cu maddəsinin (nikah müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən bağlanması, nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin iştirakı, tibbi müayinədən keçmələri barədə arayışın təqdim edilməsi və s.) tələblərinə əməl edilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində əcnəbi şəxs üçün nikahın bağlanma şərtləri onun ölkəsinin qanunvericiliyi ilə və Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 12-ci maddəsindəki (nikahın bağlanmasına mane olan hallar) tələblərə əməl olunmaqla müəyyən edilir. Əgər şəxsin ikili vətəndaşlığı varsa (bunlardan biri Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığıdır), bu zaman nikahın bağlanma şərtlərinə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin tələbləri tətbiq edilir. Nikah bağlayan şəxsin vətəndaşlığı yoxdursa, nikahın bağlanması şərtləri onun daimi yaşadığı ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi diplomatik nümayəndəliklərdə və konsulluq idarələrində nikahın bağlanması qaydalarını da müəyyənləşdirmişdir. Ailə Məcəlləsinin 147-ci

maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənar da yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları arasında nikah Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsulluq idarələrində Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq bağlanır. Xarici ölkələrin Azərbaycan Respublikasındakı diplomatik nümayəndəliklərində və ya konsulluq idarələrində bağlanan nikah Azərbaycan Respublikasında etibarlı hesab edilir. Bu qəbildən olan nikahlar ölkə ərazisində o zaman qəbul edilir ki, a) nikah münasibətinə girən hər iki şəxs nikahın bağlanma anında xarici dövlətin vətəndaşları olsunlar; b) xarici ölkələrin Azərbaycan Respublikasındakı diplomatik nümayəndəliklərində və ya konsulluq idarələrində bağlanmış olsun.

Ölkə qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənar da Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları arasında, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ilə əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər arasında nikahın bağlanmasına yol verir, lakin bağlanmış nikah Ailə Məcəlləsinin 12-ci maddəsinin tələblərinə cavab verməlidir. Azərbaycan Respublikasından kənar da əcnəbilər arasında onların ölkəsinin qanunvericiliyinə əməl edilməklə bağlanan nikah Azərbaycan Respublikasında tanınır.

Qanunvericilik Azərbaycan Respublikasından kənar da Azərbaycan Respublikası vətəndaşları ilə əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər arasında nikahın ölkə ərazisində pozulması məsələsinə də aydınlıq gətirmişdir. Ailə Məcəlləsinin 150-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasından kənar da Azərbaycan Respublikası vətəndaşları ilə əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər arasında, eləcə də Azərbaycan Respublikası vətəndaşları arasında bağlanan nikahın Azərbaycan Respublikasında pozulması Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir. Bu o deməkdir ki, ər-arvadın vətəndaşlığından asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikası ərazisində nikahın

pozulması zamanı (həm inzibati və ya həm də məhkəmə qaydasında pozulduğu hallarda) Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikasından kənar da yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşının Azərbaycan Respublikasından kənar da yaşayan əri (arvadı) ilə bağladığı nikahı onun vətəndaşlığından asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasının məhkəmələrində pozula bilər. Bu qəbildən olan nikahların müvafiq icra hakimiyyəti orqanında pozulmasına ölkə qanunvericiliyi ilə yol verilir, həmin nikah Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və ya konsulluq idarələrində pozula bilər.

Azərbaycan Respublikası ərazisində və Azərbaycan Respublikasından kənar da bağlanmış nikahın etibarsız sayılması Ailə Məcəlləsinin 149-cu maddəsi ilə tənzimlənir. Maddənin məzmunundan görüldüyü kimi Azərbaycan Respublikasının ərazisində əcnəbi şəxs üçün nikahın bağlanma şərtləri onun ölkəsinin qanunvericiliyi ilə və nikahın bağlanmasına mane olan hallar nəzərə alınmaqla müəyyən edilir. Əgər nikahın bağlanmasına mane olan hallar nəzərə alınmamışdırsa, onda nikah etibarsız hesab edilməlidir. Eyni qayda Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənar da Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları arasında, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ilə əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər arasında həmin xarici ölkənin qanunvericiliyinə əməl edilməklə bağlanan nikahlara da şamil edilir.

Ər-arvadın şəxsi qeyri-əmlak və əmlak hüquq və vəzifələri Ailə Məcəlləsinin 151-ci maddəsi ilə tənzimlənir. Qeyd edilən normanın tətbiqinin əsasında «Yaşayış yeri və olduğu yer üzrə qeydiyyat haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu dayanır. Məcəllənin 151.1-ci maddəsində qeyd edildiyi kimi, ər-arvadın şəxsi qeyri-əmlak, əmlak hüquq və vəzifələri ərazisində birgə yaşadıkları ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyənləşir, həmin ölkədə onların birgə yaşayış yeri olmadığıda, ər-arvad

axırıncı dəfə hansı ölkənin ərazisində birgə yaşayıblarsa, həmin ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Birgə yaşayış yeri olmayan ər-arvadın şəxsi qeyri-əmlak və əmlak hüquq və vəzifələri Azərbaycan Respublikası ərazisində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

Ölkənin ailə qanunvericiliyi baxımından ər-arvadın şəxsi qeyri-əmlak hüquqlarına onların peşə, ixtisas seçmək, yaşayış yeri seçmək, soyad seçmək hüquqları daxildir. Əmlak hüquqları dedikdə isə, bura ər-arvadın nikah dövründə qazandıqları birgə mülkiyyətin rejimi, ər-arvadın ümumi mülkiyyət üzərində sahiblik, istifadə və sərəncam hüquqları və ər-arvadın öhdəliklər üzrə məsuliyyət hüquqları başa düşülür.

Ailə Məcəlləsinin 151.2-ci maddəsində ər-arvadın əmlak münasibətlərinə tətbiq ediləbiləcək hüquq normalarının seçim hüququ nəzərdə tutulmuşdur: ər-arvadın ümumi vətəndaşlığı və birgə yaşayış yerləri olmazsa, onların aliment tutulması barədə sazişdəki və ya nikah müqaviləsindəki hüquq və vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi üçün tətbiq olunan qanunvericiliyi özləri seçə bilirlər. Ər-arvad belə razılıq əldə etməyiblərsə, aliment tutulması barədə saziş və nikah müqaviləsi ilə bağlı hüquq və vəzifələr onların ərazisində birgə yaşadıkları ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyənləşir, həmin ölkədə onların birgə yaşayış yerləri olmadıqda, ər-arvad axırıncı dəfə hansı ölkənin ərazisində birgə yaşayıblarsa, həmin ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Birgə yaşayış yeri olmayan ər-arvadın şəxsi qeyri-əmlak və əmlak hüquq və vəzifələri Azərbaycan Respublikası ərazisində Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 152-ci maddəsinə uyğun olaraq atalığın (analığın) müəyyənləşdirilməsi və buna dair mübahisə açılması üçün uşağın anadan olmağa görə və vətəndaşı sayıldığı ölkənin qanunvericiliyi tətbiq edilir. Azərbaycan Respublikasında atalığın (analığın) müəyyənləşdirilməsi və buna dair mübahisə açılması Azərbaycan

Respublikasının qanunvericiliyi ilə tənzimlənir. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə atalığın (analığın) müvafiq icra hakimiyyəti orqanında müəyyənləşdirilməsinə yol verilirə, uşağın valideynləri Azərbaycan Respublikasında yaşamırlarsa və onlardan heç olmazsa biri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşdırsa, onların atalığı (analığı) müəyyənləşdirmək üçün Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluq idarəsinə müraciət etmək hüququ vardır.

Valideynlərin və uşaqların hüquq və vəzifələri Ailə Məcəlləsinin 153-cü maddəsi ilə tənzimlənir. Bu maddənin müddəaları valideyn və uşaqların bütün əmlak və qeyri-əmlak hüquq və vəzifələrinə şamil edilir. 153-cü maddəyə uyğun olaraq valideynlərin və uşaqların hüquq və vəzifələri, o cümlədən valideynlərin uşağı saxlamaq vəzifəsi onların birgə yaşadıkları ölkənin qanunvericiliyinə uyğun müəyyənləşdirilir.

Əgər uşaqlarla ata-ananın birgə yaşayış yeri yoxdursa, uşaqların və ata-ananın hüquq və vəzifələri uşağın vətəndaşı olduğu ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilir.

Aliment öhdəliklərinə və valideynlərlə uşaqlar arasında digər münasibətlərə, iddiaçının tələbi ilə, ərazisində uşaq daimi yaşayan ölkənin qanunvericiliyi tətbiq edilə bilər.

Yetkinlik yaşına çatmış şəxslərin və başqa ailə üzvlərinin aliment vəzifələri ərazisində birgə yaşadıkları ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilir. Birgə yaşayış yeri olmayan ailədə iddiaçı yaşadığı ölkənin qanunvericiliyinə uyğun olaraq aliment alır.

Göründüyü kimi, 154-cü maddənin müddəaları ər-arvadın, keçmiş ər-arvadın və valideynlərin uşaqların xeyrinə olan aliment öhdəliklərinə şamil edilmir. Bəhs edilən məsələ ilə bağlı müddəalar Ailə Məcəlləsinin digər maddələrində (151 və 153-cü maddə) nəzərdə tutulmuşdur.

BMT-nin Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiyasının 21-ci maddəsinə uyğun olaraq uşağın başqa bir ölkədə övladlığa götürülməsi ona baxmağın alternativ üsulu hesab oluna

bilər, bir şərtlə ki, uşağın doğulduğu ölkədə ona münasib qaydada baxılmasının təmin edilməsi mümkün olmasın və uşaq onun tərbiyə olunmasını və ya övladlığa götürülməsini təmin edə biləcək ailəyə tərbiyə edilməyə, yaxud saxlanmağa verilə bilməsin [4].

Başqa sözlə, uşaq imkan daxilində mənşə etibarlı ilə doğulduğu ölkədə tərbiyə almaq hüququna malikdir. Bu müddəa Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 117.5–ci maddəsində də öz əksini tapmışdır: “Əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər tərəfindən uşaqların, habelə Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmayan, lakin ailə qanunvericiliyinə uyğun olaraq vahid uşağa alınmış uşaqların, övladlığa götürülməsini, həmin uşaqları Azərbaycan Respublikası ərazisində daimi yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının ailələrinə tərbiyəyə vermək mümkün olmadıqda və ya vətəndaşlığından və yaşayış yerindən asılı olmayaraq qohumları (bacıları, qardaşları, nənələri, babaları, valideynlərinin bacıları, qardaşları, onların övladları) övladlığa götürmədikdə icazə verilir.”.

Məcəllənin 155-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının ərazisində əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər tərəfindən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan uşağı övladlığa götürmə və ya övladlığa götürmənin ləğvi Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir, lakin nəzərə alınmalıdır ki, bu zaman Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hallar istisnalıq təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan şəxs tərəfindən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan uşaq, övladlığa götürənin ölkəsinin (daimi yaşadığı ölkənin) qanunvericiliyinə uyğun olaraq övladlığa götürüldükdə, həmin ölkənin qanunvericiliyi ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin tələblərinə də əməl edilməlidir. Bununla bərabər, Azərbaycan Respublikasının ərazisində xarici vətəndaş olan uşaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı tərəfindən övladlığa

götürüldükdə, buna uşağın qanuni nümayəndəsinin və uşağın vətəndaşı olduğu dövlətin səlahiyyətli orqanının, eləcə də həmin dövlətin qanunvericiliyi ilə tələb olunduqda uşağın özünün razılığını nəzərə almaq zəruridir.

Uşağın Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə müəyyən edilmiş hüquqları övladlığa götürmə nəticəsində pozula bilərsə, övladlığa götürmə, övladlığa götürənin vətəndaşlığından asılı olmayaraq, həyata keçirilə bilməz, həyata keçirilmiş övladlığa götürmə isə məhkəmə qaydasında ləğv olunmalıdır.

Övladlığa götürənin vətəndaşı olduğu dövlətin səlahiyyətli orqanı tərəfindən Azərbaycan Respublikasının xaricdə yaşayan uşağını övladlığa götürməsi o şərtlə Azərbaycan Respublikasında etibarlı hesab edilir ki, buna Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyindən əvvəlcədən müvafiq razılıq alınsın.

Ölkələrarası övladlığa götürmə zamanı bir sıra prosedur tələblərinə əməl edilməlidir.

Razılığa gələn bir dövlətdə daimi yaşayan şəxslər, razılığa gələn digər dövlətdə daimi yaşayan uşağı övladlığa götürmək istədikdə, öz daimi yaşadığı dövlətdə mərkəzi orqana müraciət etməlidirlər. Mərkəzi orqan dedikdə, Haaqa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq mərkəzi orqan qismində təyin edilmiş orqan başa düşülür. Azərbaycan Respublikası üçün bu orqan Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyidir [1].

Əgər qəbul edən dövlətin mərkəzi orqanı əmin olsa ki, müraciət edən şəxslər övladlığa götürmək hüququna və ixtiyarına malikdirlər, onda həmin mərkəzi orqan, bu şəxslərin şəxsiyyətini, övladlığa götürmək hüququnun və ixtiyarının olmasını, tərcümeyi-halını, ailə və tibbi tarixini, sosial mühitini, övladlığa götürmənin səbəblərini, ölkələrarası övladlığa götürməni həyata keçirmək imkanına malik olduğunu, habelə onların övladlığa götürmək istədikləri uşağın səciyyəvi xüsusiyyətlərini əks etdirən məruzəni hazırlamalıdır. 3 Razılığa

gələn bir dövlətdə daimi yaşayan şəxslər, razılığa gələn digər dövlətdə daimi yaşayan uşağı övladlığa götürmək istədikdə, öz daimi yaşadıkları dövlətdə mərkəzi orqanına müraciət etməlidirlər [2].

Mərkəzi orqan həmin məruzəni mənşə dövlətin mərkəzi orqanına ötürür.

Əgər mənşə dövlət mərkəzi orqanı əmin olsa ki, uşaq övladlığa götürülə bilər, onda həmin orqan:

a) uşağın şəxsiyyətini, övladlığa götürmək imkanını, tərcümeyi-halını, sosial mühitini, ailə tarixini, eyni zamanda uşağın ailəsini əks etdirən tibbi tarixini və uşağın hər hansı bir xüsusi tələbatını əks etdirən məruzəni hazırlamalı;

b) uşağın tərbiyəsinə və onun etnik, dini və mədəni mənsubiyyətinə lazımı diqqət yetirməli;

c) xüsusilə uşağa və övladlığa götürmək niyyətində olan valideynlərə dair məruzəyə əsaslanaraq, uşağın yerləşdirilməsinin onun ali maraqlarına uyğun edildiyinin nəzərdən keçirilib-keçirilməməsini müəyyən etməlidir.

Mənşə dövlətdə ananın və atanın şəxsiyyəti açıqlana bilməzsə, bunun açılmamasını təmin etməklə, zəruri razılığın verildiyini, yerləşdirilməyə dair öz mülahizələrinin əsaslandığı səbəbləri təsdiq edən, uşaq barəsində olan məruzəsini qəbul edən dövlətin mərkəzi orqanına göndərir.

Mənşə dövlətdə uşağın övladlığa götürmək niyyətində olan valideynlərə təhvil verilməsi haqqında qərar yalnız aşağıdakı hallarda verilə bilər:

a) həmin dövlətin mərkəzi orqanı övladlığa götürmək niyyətində olan valideynlərin razılığına əmin olduqda;

b) həmin dövlətin qanunu və ya mənşə dövlətin mərkəzi orqanı təsdiq olunmanı tələb edən hallarda, qəbul edən dövlətin mərkəzi orqanı bu cür qərarı təsdiq etdikdə;

c) hər iki dövlətin mərkəzi orqanı övladlığa götürülmənin davam edilə biləcəyinə öz razılığını bildirdikdə;

d) müəyyən edilsə ki, övladlığa götürmək niyyətində olan valideynlər övladlığa götür-

mək hüququna malikdirlər və buna münasibdirlər və uşağın qəbul edən dövlətə daxil olmaq və ərazisində daimi qalmaq hüququ vardır və ya belə hüquq veriləcəkdir.

Mərkəzi orqanlar övladlığa götürmə prosesi barədə və onun başa çatdırılması üçün görülmüş tədbirlər, habelə sınaq müddəti tələb olunduqda, yerləşdirmənin hansı mərhələdə olması barədə bir-birini məlumatlandırırlar.

Övladlığa götürmə uşağın qəbul edən dövlətə köçürülməsindən sonra baş verdikdə və həmin dövlətin mərkəzi orqanı uşağın övladlığa götürmək niyyətində olan valideynlərdə fasiləsiz qalmasının uşağın ali maraqlarına uyğun olmadığını aşkar etdikdə, mərkəzi orqan bu cür uşağın müdafiəsi, xüsusilə də aşağıdakıları təmin etmək üçün zəruri tədbirlər görür:

a) uşağı övladlığa götürmək niyyətində olan valideynlərdən geri götürməyə məcbur etmək və müvəqqəti qayğı göstərmək;

b) mənşə dövlətin mərkəzi orqanı ilə məsləhətləşmələr əsasında, övladlığa götürmək məqsədilə təxirə salmadan uşağın yenidən yerləşdirilməsini təmin etmək və ya, əgər bunu etmək mümkün deyilsə, buna alternativ uzunmüddətli qayğı göstərmək.

Mənşə dövlətin mərkəzi orqanı övladlığa götürmək niyyətində olan yeni valideynlər barəsində lazımı qaydada məlumatlandırılmayana qədər övladlığa götürmə həyata keçirilə bilməz;

c) son vasitə kimi, əgər uşağın maraqları bunu tələb edərsə, onun qaytarılmasını təşkil etmək.

Ölkələrarası övladlığa götürmə zamanı nəzərdə tutulan prosedur qaydalara düzgün əməl edilməsi üçün hüquqi yardım vacib şərtlərdən biridir. Hüquqi yardım göstərən orqanların hüquq və vəzifələri Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 22 iyul tarixli 166№-li qərarı ilə təsdiq edilmiş “Ölkələrarası övladlığa götürmə ilə bağlı əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə hüquqi yardım göstərən orqanlarının akkreditasiya Qaydası”nda öz əksini tapmışdır (Akkreditasiya - Azərbaycan Respublikasının

vətəndaşı olan uşaqları övladlığa götürən əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə hüquqi yardımın göstərilməsi üçün hüquqi şəxslərə icazənin verilməsidir).

Qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının ərazisində ölkələrarası övladlığa götürmə ilə bağlı əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə hüquqi yardım mərkəzi orqanın akkreditə etdiyi orqanlar tərəfindən həyata keçirilə bilər. Akkreditə edilmiş orqanın fəaliyyəti qeyri-kommersiya xarakteri daşıyır. Akkreditə edilmiş orqan övladlığa götürmə ilə bağlı əsassız maliyyə qazancı və ya hər hansı başqa mənfəət əldə edə bilməz. Akkreditə edilmiş orqana yalnız övladlığa götürmə ilə bağlı xərclər, o cümlədən hüquqi yardımın göstərilməsi, işçilərin əməkhaqqı, sənədlərin tərtibatı, övladlığa götürülmüş uşaqların həyatı barədə məlumatların toplanılması üçün zəruri olan maliyyə vəsaitləri ödənilir. Akkreditə edilmiş orqanın övladlığa götürən şəxslərə göstərdiyi xidmətlərin dəyəri onlar arasında bağlanan müqavilə ilə müəyyən olunur. Akkreditasiya iki il müddətinə verilir.

Qərarında akkreditə edilmiş orqanın vəzifələri aşağıdakı kimi təsbit edilmişdir:

- Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada ölkələrarası övladlığa götürmə məsələləri ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan uşağı övladlığa götürmək istəyən əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə hüquqi yardım və digər xidmətləri göstərmək;

- uşağı övladlığa götürmək istəyən əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin müraciəti əsasında onları övladlığa götürmə prosesində təmsil etmək, bununla bağlı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tədbirləri həyata keçirmək;

- övladlığa götürmə ilə bağlı təqdim edilən sənədlərin müəyyən olunmuş qaydada tərtib edilməsini təmin etmək;

- övladlığa götürən şəxslərin daxili qeydiyyatını aparmaq, onların sənədlərinin saxlanılmasını təmin etmək;

- mərkəzi orqan tərəfindən müəyyən edilmiş məhdudiyətlər çərçivəsində uşaqların öv-

ladlığa götürülməsi ilə bağlı zəruri tədbirləri həyata keçirmək;

- övladlığa götürülmüş uşaqların gələcək həyatı barədə Azərbaycan Respublikasının mərkəzi orqanını öz səlahiyyətləri daxilində məlumatlandırmaq, mərkəzi orqanın müəyyən etdiyi müddət ərzində onların həyatına nəzarət edilməsini təmin etmək, övladlığa verilmiş uşağın sosial-psixoloji vəziyyəti, sağlamlıq durumu, inkişafı, təhsili, uşağı övladlığa götürmüş ailənin maddi və psixoloji vəziyyəti, uşaqla ailədə davranış və uşağın davranışı, ailəyə uyğunlaşması və s. barədə məlumatları toplamaq və mərkəzi orqana təqdim etmək;

- mərkəzi orqanın sorğusuna əsasən tələb olunan sənədləri müəyyən olunmuş müddətdə təqdim etmək;

- övladlığa götürən şəxslər barədə ətraflı məlumatları mərkəzi orqana təqdim etmək;

- ölkələrarası övladlığa götürmə üçün qanunla müəyyən edilmiş tələblərə uyğun gəlməyən şəxslər barədə məlumatları mərkəzi orqana təqdim etmək;

- ildə iki dəfə, altı aydan bir olmaqla, öz fəaliyyəti, maliyyə durumu və mərkəzi orqan tərəfindən tələb edilən digər məsələlər barədə ətraflı məlumatı mərkəzi orqana təqdim etmək (hesabatda işçilərin əməkhaqları, fəaliyyət dövründə xərcləri, gəlirləri və digər məlumatlar əks etdirilir);

- özü barədə zəruri məlumatları (ünvanı, əlaqə üçün məlumatları, təsisçiləri, işçi heyəti, strukturu, fəaliyyət dairəsi və s.) və xarici ölkədə nümayəndəliklərinin dəyişməsi və ya yenidən formalaşdırılması ilə əlaqədar məlumatları mərkəzi orqana təqdim etmək;

- ölkələrarası övladlığa götürmə ilə bağlı qarşılaşdığı çətinliklər və fəaliyyətinə mənfi təsir edən hallar barədə mərkəzi orqana məlumat vermək;

- öz fəaliyyətinin şəffaflığını təmin etmək;

- akkreditə edilməsi üçün müraciət etdikdə, təqdim etdiyi məlumatlardan hər hansı birinin dəyişməsi barədə mərkəzi orqana məlumat vermək;

• uşağın övladlığa verilməsi ilə bağlı digər vəzifələri həyata keçirmək.

Akkreditə edilmiş orqan öz fəaliyyəti, riayət edilən prosedur qaydaları, övladlığa götürmə ilə bağlı həyata keçirilən xidmətlər və onların dəyəri barədə mütəmadi olaraq mərkəzi orqanı məlumatlandırmalıdır.

Akkreditə edilmiş orqan aşağıda göstərilən qaydada müvafiq məlumatları Azərbaycan Respublikasının mərkəzi orqanına təqdim etməyə borcludur:

övladlığa götürülmüş uşaqların ölümü, onlarla qəddar rəftar, uşaqların övladlığa götürənin ailəsinə adaptasiya olunmaması, övladlığa götürmədən imtina və ya uşaqların başqa ailəyə yenidən verilməsi ilə əlaqədar təcili məlumatlar - 24 saat müddətində;

övladlığa götürməyə namizədlərin həyat şəraiti, övladlığa götürülmüş uşağın həyat şəraiti üzərində nəzarətin həyata keçirilməsi ilə bağlı hesabatlar və məlumatlar. Bu məlumatlarla bağlı qanunvericilik aşağıdakı müddətləri müəyyənləşdirmişdir:

a) Uşağın övladlığa götürülməsindən sonra birinci ildə uşağın həyat şəraiti və tərbiyəsi ilə əlaqədar vəziyyət məhkəmənin övladlığa götürmə haqqında qərarı qüvvəyə mindiyi tarixdən 5-ci ay bitənədək araşdırılmalı və hesabat məhkəmənin övladlığa götürmə haqqında qərarı qüvvəyə mindiyi tarixdən etibarən, 7-ci ay bitməmiş təqdim edilməlidir.

b) Uşağın həyat şəraiti və tərbiyəsi ilə bağlı ikinci araşdırma övladlığa götürmə haqqında məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi tarixdən 11-ci ay bitənədək aparılmalı və hesabat məhkəmənin övladlığa götürmə haqqında qərarı qüvvəyə mindiyi gündən etibarən, 13-cü ay bitməmiş təqdim edilməlidir.

c) Uşağın həyat şəraiti və tərbiyəsi ilə əlaqədar vəziyyətin üçüncü dəfə təhlil edilməsi övladlığa götürmə haqqında məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi tarixdən 18-ci ay bitənədək həyata keçirilməli və hesabat məhkəmənin övladlığa götürmə haqqında qərarı qüvvəyə mindiyi gündən etibarən, 19-cu ay bitməmiş təqdim edilməlidir.

d) Uşağın həyat şəraiti və tərbiyəsi ilə əlaqədar vəziyyətin dördüncü dəfə təhlil edilməsi övladlığa götürmə haqqında məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi tarixdən 23-cü ay bitənədək həyata keçirilməli və hesabat məhkəmənin övladlığa götürmə haqqında qərarı qüvvəyə mindiyi gündən etibarən, 25-ci ay bitməmiş təqdim edilməlidir.

e) Uşağın həyat şəraiti və tərbiyəsi ilə əlaqədar beşinci araşdırma övladlığa götürmə haqqında məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi tarixdən 35-ci ay bitənədək aparılmalı və hesabat məhkəmənin övladlığa götürmə haqqında qərarı qüvvəyə mindiyi gündən etibarən, 37-ci ay bitməmiş təqdim edilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin sözügedən qərarına əsasən, Akkreditə edilmiş orqan tərəfindən övladlığa götürmə ilə bağlı aşağıdakı xidmətlər göstərilə bilər:

• əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə ölkələrarası övladlığa götürmə ilə bağlı hüquqi yardım göstərmək;

• ölkələrarası övladlığa götürməklə əlaqədar əlavə xidmətlər təklif etmək.

Qeyd etmək lazımdır ki, akkreditə edilmiş orqan ölkələrarası övladlığa götürmə ilə əlaqədar adı çəkilən Qaydada nəzərdə tutulmamış digər xidmətlərin göstərilməsi üçün mərkəzi orqanın razılığını almalıdır.

Hüquqi yardımın dairəsinə aşağıdakılar daxildir:

• Azərbaycan Respublikası vətəndaşı olan uşağı övladlığa götürən əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin övladlığa götürmənin ölkədaxili və beynəlxalq hüquq qaydaları barədə məlumatlandırılması;

• övladlığa götürən şəxslərin hüquq və vəzifələri barədə məlumatlandırılması;

• övladlığa götürmə ilə bağlı sənədlərin toplanması və tərtib edilməsi;

• toplanmış sənədlərin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada təsdiq etdirilməsi;

• övladlığa götürmək istəyən şəxslərin adından məhkəməyə müraciət edilməsi və məhkəmədə təmsilçiliyin həyata keçirilməsi;

- övladlığa götürən şəxslərin ailə vəziyyəti, əmlak vəziyyəti, ailədaxili durum, ailədə münasibətlər, övladlığa götürənlərin tibbi müayinəsi, məsuliyyətə cəlb edilib-edilməməsi barədə və tələb olunan digər məlumatların mərkəzi orqan tərəfindən müəyyən edilən xüsusi anket formasına uyğun olaraq hazırlanması;

- övladlığa götürmək istəyən şəxslərin sənədlərinin mərkəzi orqana təqdim edilməsi;

- övladlığa verilən uşaq barədə məlumatların toplanılması və övladlığa götürmək istəyən şəxslərə təqdim edilməsi;

- övladlığa götürmək istəyən şəxslərə ölkəyə gəlmək üçün tələb olunan sənədlərin hazırlanmasında və onların Azərbaycan Respublikasına gəlişi və gedişi ilə bağlı məsələlərdə köməklik göstərilməsi;

- digər dövlətlərin akkreditə edilmiş orqanları ilə əməkdaşlıq.

Akkreditə edilmiş orqan övladlığa götürmənin, habelə övladlığa götürmə prosesində ona təqdim edilmiş məlumatların və sənədlərin konfidensiallığını (məxfiliyini) təmin etməlidir. Övladlığa götürmə ilə bağlı məlumat və sənədlər daim məxfi qaydada saxlanılır və onların mühafizəsi təşkil edilir. Akkreditə edilmiş orqanın fəaliyyətinə xitam verildikdə, saxlanılan konfidensial sənədlər və məlumatlar aidiyyəti üzrə dərhal mərkəzi orqana təhvil verilməlidir.

Qanunvericilik akkreditə edilmiş orqanın fəaliyyəti üzərində nəzarət mexanizmini də müəyyənləşdirmişdir. Nəzarət mərkəzi orqan tərəfindən həyata keçirilir. Akkreditə edilmiş orqanın fəaliyyəti ilə bağlı şikayətlərə mərkəzi orqan tərəfindən qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada baxılır. Bu orqanın fəaliyyəti üzərində nəzarətin həyata keçirilməsinin əsas forması həmin orqanın fəaliyyəti barədə məlumatların toplanması və toplanmış məlumatların qiymətləndirilməsidir.

Akkreditə edilmiş orqanın fəaliyyəti üzərində nəzarət həyata keçirilərkən aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- akkreditə edilmiş orqan və ya onun işçiləri tərəfindən qanunvericiliyin pozulması barədə Azərbaycan Respublikasının dövlət hakimiyyəti orqanlarından, yerli özünüidarəetmə orqanlarından, xarici dövlətlərin mərkəzi orqanlarından və fiziki şəxslərdən alınmış məlumatlar;

- uşağın həyat şəraiti ilə bağlı nəzarətin həyata keçirilməsi, habelə övladlığa götürmə ilə bağlı hesabatların və digər məlumatların təqdim edilməsi öhdəliyinin yerinə yetirilməməsi halları;

- qanunvericiliyin pozulması ilə əlaqədar əvvəllər yol verilmiş pozuntuların akkreditə edilmiş orqan tərəfindən aradan qaldırılması.

İşçilərin əməkhaqları akkreditə edilmiş orqan tərəfindən müəyyən olunur və övladlığa götürülmüş uşaqların sayından asılı ola bilməz.

Akkreditə edilmiş orqan göstərdiyi xidmətlər üzrə qiymətlər barədə mərkəzi orqana məlumat verməli və həmin qiymətləri əsaslandırmalıdır. Müəyyən edilmiş qiymətlərdən kənar hər hansı ödəmələrin təyin edilməsi qadağandır. Akkreditə edilmiş orqanın fəaliyyətinin mənfəət əldə edilməsinə yönəlməsi akkreditasiyanın ləğv edilməsi üçün əsasdır.

Təqdim edilmiş məlumatların doğruluğu şübhə yaratdıqda və ya şəffaflıq baxımından qənaətbəxş olmadığı halda, mərkəzi orqan təqdim olunmuş məlumatları araşdırmaq, zəruri sənədləri və ya audit yoxlamasının aparılmasını tələb etmək səlahiyyətinə malikdir.

Göstərilən xidmətlərə görə müəyyən edilmiş qiymətlər barədə akkreditə edilmiş orqan tərəfindən məlumat tərtib edilməli və övladlığa götürmə ilə bağlı müraciət edən şəxslərə əvvəlcədən təqdim edilməlidir.

Aşağıdakı hallarda mərkəzi orqanın qərarı ilə akkreditasiyaya xitam verilir:

- akkreditə edilmiş orqan tərəfindən qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələblər pozulduqda;

- akkreditə edilmiş orqan tərəfindən akkreditasiya zamanı yanlış məlumatlar təqdim edildikdə;

• akkreditə edilmiş orqan öz vəzifələrini yerinə yetirmədikdə;

• akkreditə edilmiş orqan akkreditasiya qaydasında müəyyən olunmuş hüdudlardan kənar fəaliyyət göstərdikdə;

• xarici dövlət tərəfindən verilmiş akkreditasiyanın müddəti bitdikdə və ya bu akkreditasiyaya xitam verildikdə;

• akkreditə edilməsi üçün müraciət etmiş hüquqi şəxs ləğv edildikdə;

• akkreditə edilmiş hüquqi şəxs tərəfindən fəaliyyətində yol verdiyi nöqsanlar aradan qaldırılmadıqda.

Maraq doğuran məsələlərdən biri də övladlığa götürmə barədə müraciəti övladlığa götürmə

üzrə xarici təşkilatın nümayəndəliyi etdikdə hüquqi yardımın kim tərəfindən həyata keçirilməsi ilə bağlıdır. “Övladlığa götürmə və övladlığa götürmənin ləğvi ilə əlaqədar mülki işlərə baxılarkən qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 29 oktyabr 2009-cu il tarixli qərarı bu məsələyə aydınlıq gətirmiş və qeyd edilmişdir ki, övladlığa götürmə barədə müraciəti övladlığa götürmə üzrə xarici təşkilatın nümayəndəliyi etmişsə, bu cür hüquqa yalnız Azərbaycan Respublikası ərazisində akkreditasiyası olan nümayəndəlik malikdir [2].

Ədəbiyyat:

1. «Ölkələrarası övladlığa götürmə ilə bağlı əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə hüquqi yardım göstərən orqanların akkreditasiya Qaydası»nın təsdiq edilməsi haqqında NK-nin 22.07.2008-ci il tarixli 166 nömrəli Qərarı <http://www.e-qanun.az/framework/15267#>
2. Ölkələrarası övladlığa götürmə ilə bağlı uşaqların müdafiəsi və əməkdaşlıq haqqında Konvensiya https://www.migration.gov.az/content/pdf/5acb48b0f259c_%C3%96lk%C9%99l%C9%99raras%C4%B1%20%C3%B6vladl%C4%B1%C4%9Fa%20g%C3%B6t%C3%BCrm%C9%99.pdf
3. “Övladlığa götürmə və övladlığa götürmənin ləğvi ilə əlaqədar mülki işlərə baxılarkən qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 29 oktyabr 2009 -cu il tarixli qərarı <http://supremecourt.gov.az/post/view/167>
4. Uşaq Hüquqları haqqında BMT-nin 20 noyabr 1989-cu il tarixli Konvensiyası https://migration.gov.az/content/pdf/5acb09f3100d0_U%C5%9Faq%20h%C3%BCquqlar%C4%B1%20haqq%C4%B1nda%20Konvensiya.pdf
5. Семейное право, учебник, ответственный редактор С.О.Лозовская, Москва, Проспект, 2014 с.334

Açar sözlər: əcnəbilər, vətəndaşlığı olmayan şəxslər, övladlığa götürmə, akkreditasiya, mərkəzi orqan

Isakhan Valiyev

*The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan
Head of Department of Law, Doctor of Law, professor*

**PARTICIPATION OF FOREIGNERS AND
NON-CITIZENS IN FAMILY RELATIONS:
IN THE CONTEXT OF RECENT AMENDMENTS TO FAMILY LAW**

ABSTRACT

The author raises the issue of participation of foreigners and stateless persons in family law relations, approaches the problem in the context of recent changes in family legislation, analyses the legislation on the adoption of children of Azerbaijani citizens by foreigners and stateless persons, talks about the rights and responsibilities of legal entities. The author rightly notes that in the case of adoption by foreigners and stateless persons, the requirements of international law on international adoption must be followed strictly, and the procedures established by national legislation must be observed.

Keywords: *foreigners, stateless persons, adoption, accreditation, central agency*

Исахан Велиев

*Заведующий кафедрой Права
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор юридических наук, профессор*

**УЧАСТИЕ ИНОСТРАНЦЕВ И ЛИЦ БЕЗ ГРАЖДАНСТВА
В СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ:
В КОНТЕКСТЕ ПОСЛЕДНИХ ДОПОЛНЕНИЙ И ПОПРАВOK
К СЕМЕЙНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ**

РЕЗЮМЕ

Автор поднимает вопрос об участии иностранцев и лиц без гражданства в семейно-правовых отношениях, подходит к проблеме в контексте последних изменений в семейном законодательстве, анализирует законодательство об усыновлении детей граждан Азербайджана иностранцами и лицами без гражданства. Автор справедливо отмечает, что усыновление иностранцев и лиц без гражданства должно строго соответствовать требованиям международного права о международном усыновлении, а также должны соблюдаться процедуры, установленные национальным законодательством.

***Ключевые слова:** иностранцы, лица без гражданства, усыновление, аккредитация, центральный орган*